

Stvarnost u nama ili mi u njoj

(Recenzija dramskih tekstova *Sabahudina Hadžialića VRIJEME JE ZA... i
POBJEĆI NEGDJE*)

Iz potpuno nerazumljivih, što obično znači i neopravdanih razloga, savremeni pisci se u nas čuvaju, libe ili, pak, jednostavno bježe od obimnije i ozbiljnije literarne obrade tema, događaja i likova vezanih za bivši politički sistem, pola vijeka socijalističke države, zablude, dostignuća, promašaje ili uspjehe, koji su vezani za to vrijeme. Podjednako je to mana prozaista i dramskih pisaca. Na prste jedne ruke se maltene mogu pobrojati bosanskohercegovački literati, koji su skloni upustiti se u tu “avanturu”, a da, pri tome, suvereno znaju šta žele, koliko mogu, s kolikim kvantumom osnovnih informacija (fakata) raspolažu i, konačno, šta vrijedno i važno mogu da poruče.

Još nema ozbiljnijih tragova ili potvrda nečijeg validnijeg nauma da se bavi cjelovitijim istraživanjem odgovora na pitanje zašto je to tako. Pod pretpostavkom da nije sporan dominantan uticaj nacionalne euforije i naprasnog “buđenja”, koje je bilo osnovno obilježje raspada bivše države i rasapa sistema u kome smo živjeli, preostali razlozi za to, a ima ih, morali bi se tražiti u subjektivnoj rezervi, snobivanju, nesigurnosti ili, naprosto, neatraktivnosti ove vrste tematskog potencijala. Zašto bi se, vjerovatno rezonuju pisci, išlo neutabanom stazom bavljenja nedavnom prošlošću (uz to još neovjerenom famoznom istorijskom distancom), kad ima i bližih, i lakših i tema mnogo zahvalnijih za obradu, a iz postsocijalističkog su doba, od onih “delikatnih”, nekadašnjih?

Ako se ovo razmišljanje uzme za umjesno i ispravno, onda je prvi utisak, pri susretu s dramskim tekstovima **Sabahudina Hadžialića**, moguće sažeti u impresiju o evidentnoj autorskoj odvažnosti, o nespornoj neopterećenosti ideološkim, izvrnutim nacionalnim ili nekim trećim onečišćenjem, te, konačno, o solidnom poznavanju bar

temeljnih teoretsko-praktičnih biljega nedavno prošlog, koje ima sve izgleda za to da izazove emocionalno-nostalgični žal u (ne)željenom susretu s nedovršenim, neuobličanim i nesređenim novim dobom. Tranzicijskim, kako nam se oficijelno objašnjava, a da se, uz to, ne kaže ni dokle će to takvo, *n e d o v r š e n o* vrijeme trajati, ni koliku cijenu njegovog uobličavanja ćemo, na kraju, morati platiti.

Pogrešno bi, na osnovu dosad kazanog, bilo misliti da je Hadžialić simplifikovani nostalgičar, da neizlječivo pati za prošlošću i da se nekritički opterećuje čežnjom za onim čega više nema i, sve su prilike, nikad ga više neće biti. Ne, to se, u ozbiljnoj valorizaciji ovih njegovih dramskih tekstova, tako ne može ni pročitati, ni doživjeti. Ali se može i mora pročitati i doživjeti da u zanimljivo organizovanoj i koncipiranoj jednočinki ***Vrijeme je za...*** autor indirektno ustaje protiv iskrivljavanja, falsifikovanja i naknadnom pameti "oplemenjenog" retuširanja prošlog doba. On počinje s naoko naivnim ljubavnim zapletom, da bi dokućio prolegomenu za ovovremenu evokaciju sukoba generacija, koji se pretvara u onostranu, gotovo iracionalnu, ali ne i nemoguću interpretaciju refleksija bivšeg u izopačenjima ovog vremena.

Ključna dramska, ali i psihološko-idejna je tu uloga oca Mehmeda, glavnog junaka, čije prvobitno očinsko, strogo i principijelno postavljanje spram kćerke, u nastavku prerasta klasičan okvir roditeljskog i razvija se, do nivoa dramski solidno uspostavljenog zapleta, u simbiozu ljudskog i političkog, evokativnog i aktuelnog, metafizički nedodirljivog i objektivno surovog. Osobito će to doći do izražaja u njegovoj relaciji sa Vernesom, likom koji s njim, zapravo, jedini stupa u pravu polemiku, ali, istodobno, nosi sve bitne odlike novouspostavljenog (?) poretka, u kome ni sukob generacija nije klasično crno-bijelo posmatrana vizija njihovih relacija, niti može proći bez potresa s neočekivanim reperkusijama.

Rasplet se odvija u gotovo hamletovskom kontekstu, koji je pisac smišljeno pozajmio, odlučivši da Mehmedov "duh" odigra jednu vrstu reinterpetacije uloge duha

Hamletovog odnosa, samo u drugoj situaciji, u drugom vremenu i u vezi sa, čini se, mnogo krupnijim pitanjima (ne)moguće (neuhvatljive?) tranzicije i bukadara neizvjesnosti, koje stoje pred nama.

Otud i osnovanost naslova **Vrijeme je za...** Jer, niti znamo za šta je vrijeme, i kada će biti, niti se iko ozbiljan može usuditi u pouzdanije predviđanje onoga što nas čeka. Ne pomažu u tome ni poređenja nekadašnjeg i ovog sistema, zapravo ondašnjeg sistema i aktuelnog ne-sistema, a nema pomoći ni od stvarnih likova, kao ni od duhova nekadašnjih likova. Autor ostavlja otvorenim sva važna pitanja, a upečatljivost svog postupka gradi na činjenici da je spreman i ovako, dramskim sredstvima, progovoriti o onome o čemu se, u dnevno-političkoj opterećenosti i u pravom galimatijasu problema s kojima živimo, ne usuđuju govoriti ni političari, ni nepostojeće javno mnijenje, a još manje pozvana nauka ili društvena misao.

Na sličan način, ako ne i još drastičnije, do kraja ogoljenim me-todom situiranja i likova i radnje na mjesto na koje ovo što živimo najviše podsjeća – ludnicu, žestokim, na momente do bola grubim sredstvima Hadžialić plete priču u dvočinki **Pobjeći negdje**. Možda bi se, u nešto pojednostavljenijoj varijanti posmatranja, moglo govoriti o tome da je ovaj tekst za nijansu zreliji nastavak ili bar nadopuna prethodnog. Bijeg se, i inače, u civilizacijskim iskustvima kvalifikuje kao znak slabosti, kapitulatstva ili nedostatka petlje. Ne isključuje autor ni tu mogućnost u svom tekstu. Ali, on ipak u prvi plan ističe „ludu“ volju za borbom, otporom, želju za promjenom i nesprijetnost na odustajanje od tih ciljeva.

Naravno, svemu se zadaje specifičan šmek time što je radnja, s likovima dvostruko označenim, smještena u ludnicu. Paradigma moći, bahatosti i bezdušnosti je policajac Sejo, dovoljno ubjedljiv da, na momente, izazove i jezu, ne samo strah i bojazan. Poruka je dvostruka: ovo vrijeme i ovaj prostor su, zapravo, jedna velika ustanova tog tipa, a s druge strane, samo ludnice su spremne da trajno

prihvate, pomire se i žive sa iščašenjima, s kojima smo sada (prinučeni da budemo) saživljeni.

I struktura galerije likova i odnosi među njima, čine **Pobjeći negdje** snažnim vapajem nemoćnika, koji se ne žele pomiriti s tim da su nemoćni. To je krik opskurnog mizanscena tranzicijske metamorfoze i morala, i ideologije, i politike i ljudske strukture. Autor ne bježi od uopštavanja i generalizovanja, ali je sklon i sasvim konkretnom, gotovo taksativnom nabranju, citiranjem novinskih tekstova s dnevnopolitičkim aktuelnostima, svih rana i boljki sistema i vremena. On, čak, ide u dramaturški delikatno i neuobičajeno, ali potrebno i korisno, a ništa manje i ilustrativno pominjanje konkretnog miljea (Srednjobosanski kanton, Federacija BiH, itd.) – kako bi što plastičnije potkrijepio svoj pogled na to sa kakvim se to spodobama i izopačenjima, kolektivnim i pojedinačnim, susrećemo i šta nam sve s njima valja deverati...

Vješto sinhronizovan s osnovnom porukom i razvojem radnje, kraj i jednog i drugog dramskog teksta je u dosluhu s realnim stanjem, pa je lišen optimizma, a pogotovo idealizma. Uspješno mu se, i inače, cijelo vrijeme vođenja radnje opirući, Hažialić je s idealizmom i neobjektivnošću raščistio još onog trenutka kad je odlučio da se bavi ovom temom, dvostruko razrađenom u dva slična, ali istovremeno i različita teksta. Idealizovanje je, zna se, bilo odveć prisutno, često dominantno u nekim etapama socijalističke prošlosti ovih prostora. Previsoka cijena za to je neizbježna plaćena. Ponoviti istu gešku – bilo bi bezumno i dugoročno štetno. Baš u skladu s poznatom izrekom: *Kad te iz jedne rupe zmija jednom ugrize, onda je ona kriva; kad to učini iz iste rupe ponovo – krivac si sam!*

Susret s jednim mladim autorom, rekoh već odvažnim i kuražnim, koji se odlučio za dramsko „seciranje“ ovako neistražene i neiscrpne teme – vrijedno je osvježenje i, dakako, kvalitet koji se ne može zanemariti. U rukama dobre ekipe „izvođača radova“ – reditelja i glumaca, za koje ne bi bilo loše da imaju makar slična ljudska i umjetnička opredjeljenja kao Sabahudin Hadžialić, oba dramska teksta

imaju pristojne šanse za to da, postavljena na scenu, privuku pažnju. Najmanje dvostruku: s jedne strane, pažnju onih koji još imaju zablude (s oba predznaka) o prošlom i ovom vremenu, a s druge strane onih, vjerujem, neuporedivo brojnijih, koji će s piscem i glumcima htjeti podijeliti svoje mišljenje, svoje sudove i svoj stav (identičan ili vrlo sličan) o sumornim godinama s kraja 20. i početka 21. bosanskohercegovačkog vijeka.

S tim uvjerenjem, doživljavanje dramskih tekstova Sabahudina Hadžialića **Vrijeme je za...** i **Pobjeći negdje** izrasta u doživljavanje vlastite revandikacije – i biološki, i ideološki, i politički, i moralno, i ljudski, i... – obilježene potrebom, prosto glađu za tim da se i ovako preispita ono što se škrto ili nikako ne preispituje, kao da se ne vidi da i literatura, i dramsko stvaralaštvo, i pozorište i sve umjetnosti – naprosto imaju obavezu da se bave onim od čega uporno bježe.

Sabahudin Hadžialić nije bjegunac. Dokazao je to efektno, pri-čajući o stvarnosti u nama i nama u njoj, na način, koji, možda, ima nekih dramaturških (zanatskih) nedorečenosti i nespretnosti, ali koji, u dramskom tekstu kad je riječ, nije ni mana, ni slabost... Naprotiv... Šta bi, uostalom, radio vješt reditelj – ako bi mu pisac „na tanjiru“ ponudio sve besprijekorno upakovano?

Zlatko Dukić
književnik
Tuzla, BiH